

HLEDÁNÍ (A NALÉZÁNÍ)

(Odpověď Jiřímu Raclavskému a návrh nového řešení)

Marie DUŽÍ

V minulém čísle *Organonu F* vyšly mé „Kritické připomínky ke studii Jiřího Raclavského o hledání a nalézání“ (Duží 2006). Jelikož jsem zaslala své výhrady Raclavskému s předstihem, reaguje na tyto připomínky v témže čísle článkem „Znovu o hledání a nalézání“ (Raclavský 2006). V této odpovědi sice připustil, že se ve svých člancích dopustil mnoha chyb, avšak některé mé výtky pominul a některé věcné chyby neopravil, a proto cítím potřebu diskusí uzavřít ještě několika málo poznámkami. Navíc, Raclavského replika vzbuzuje dojem, že se sice chyb dopustil, ale to jen proto, že „přejímal výsledky Duží“, a ty jsou samy chybné. Proto musím tato tvrzení uvést na pravou míru. Zároveň bych chtěla krátce znovu shrnout problematiku hledání a tím také nalézání, a navrhnout řešení dílčího problému, které jsem kdysi ve svém prvním článku (viz Duží 2003) opomínila.

Raclavský se nejprve obsáhle věnuje mé výtce „proti způsobu, jakým své stati zpracoval“. Věnovala jsem této metodologické výtce pouze dvě strany a nepovažovala jsem ji za příliš podstatnou. Raclavský ovšem věnuje tomuto problému prvních více než šest stran své odpovědi (viz Raclavský 2006 – „K metodologii“). Nebudu se pouštět do polemiky o metodologické vhodnosti Raclavského přístupu, čtenář jistě posoudí sám, zda jeho způsob zpracování byl k němu ohleduplný. Uvedení typů entit, jistých úmluv o značení a klasifikace typu hledání či nalézání pouze na začátku prvních dvou článků dle mého názoru do značné míry znesnadňuje pochopení a není vůči čtenáři vstřícné. Dle mého názoru by rovněž bylo vhodnější, přehlednější a ke čtenáři vstřícnější, kdyby Raclavský popsal vždy uceleně jeden typ aktivity, tj. např. „hledání kdo“ a k tomu ihned úspěch či neúspěch, tj. nalezení či nenalezení příslušného objektu hledání.

Cítím však potřebu se vyslovit k těm pasážím, kde mě Raclavský obviňuje z „hrubých metodologických chyb“. Raclavský *nesouhlasí* s mým vysvětlením, že „hledat znamená zjišťovat, která entita hraje určitou roli (zastává úřad)“ a namítá, že „intuitivně všichni víme, co je to hledat (znamená to vyvíjet určitou aktivitu vzhledem k nějakému objektu)“. Opět ponechám na čtenáři posouzení. Snad jen poznámku: Vyvíjet aktivitu k nějakému objektu mohu např. tak, že do daného objektu kopu, či jej hledím nebo líbám. Jistě bychom takovéto aktivity nenazvali hledáním. Co odlišuje aktivitu hledání od jiných aktivit je právě to, že při hledání něco zjišťujeme. Hledám-li autora Waverley, zjišťuji např., kdo je oním autorem (tedy kdo hraje tuto roli, či zastává úřad autora Waverley). Hledám-li Jiřího, zjišťuji, kde se Jiří nachází (tedy které místo hraje roli místa výskytu Jiřího), atd. Opravdu tedy nevím, v čem toto vysvětlení „neodpovídá běžnému po-

jetí“. Raclavského tvrzení, že „navrhují chápat hledání jako něco, co se týká objektů definovaných ve filosofii a logice Pavla Tichého“, což je *dle něj metodologicky nesprávné*, rovněž nerozumím. Jediným objektem definovaným v logice Pavla Tichého, který jsem zde použila, je „role“ či „úřad“. Intuitivně je zřejmé, co je tím myšleno, a jelikož autor hodlá analyzovat postoje hledání a nalézání prostředky logiky Pavla Tichého, nevidím na tomto postupu nic metodologicky nesprávného. Dále Raclavský proti tomuto vysvětlení namítá, že již Quine si uvědomil, že hledat lze i přesto, že hledaný objekt neexistuje. Nechápu, v čem je rozpor: Zjišťují-li, která entita hraje roli Pegase či francouzského krále, pak prostě v tomto úsilí neuspějí, tj. nenajdu Pegase či francouzského krále.

V této části na straně 82 mě pak Raclavský dále obviňuje, že jsem se dopustila „hrubé metodologické chyby“ tím, že jsem ztotožnila explikaci významu výrazů s ontologickou explikací denotátu, neboť v TIL jsou „denotáty striktně odlišeny od významů–konstrukcí“. Zde nezbývá než Raclavskému doporučit, aby si prostudoval článek „Parmenides Principle“ (viz Duží, Materna (2005)), kde uvádíme metodu analýzy výrazů prostředky TIL a definujeme, co je to adekvátní (korektní) analýza daného výrazu E. *Nutnou podmínkou* toho, aby analýza (konstrukce C) byla korektní, tedy správnou analýzou (empirického) výrazu E je to, že konstrukce C konstruuje právě denotát výrazem E označený. Jestliže konstruuje jinou entitu, je prostě analýza C nesprávná. Tímto se přeci nedopouštíme žádného prohřešku proti onomu striktnímu oddělení denotátu a významu!

Poslední poznámka: Příjmení Duží je v češtině nesklonné. Proto všechny tvary, které Raclavský uvádí, jako „Dužíiným“, „Dužíiny“, „Dužíina“, a pod., jsou v češtině nesprávné.

V odstavci „Formální chyby“ se Raclavský věnuje nejprve problému „hledání lokace ...“. Jelikož zde je zřejmé, že mé výsledky interpretoval nesprávně, bez dostatečného pochopení, rozeberu tento problém důkladněji, než jsem ve své kritice považovala za nutné, a to na konci tohoto příspěvku v odstavci nazvaném „Opět o hledání (a nalézání)“.

Za daleko podstatnější však považuji Raclavského *věcné* chyby (tedy ne pouze „formální“, jako jsou překlepy v závorkování), které opravdu znesnadňují pochopení celé problematiky. Je sympatické, že (některé) uznává, avšak ne všechna *errata*, která navrhuje, tyto chyby opravdu odstraní. Nečiním si rovněž nárok na to, že postihnu všechny Raclavského chyby, neboť je jich tolik, že i po navrhovaných opravách mohu některé opominout.

Nyní se budu věnovat pouze opravám, které Raclavský navrhuje.

Klíč k opravě 1) (Raclavský 2006, str. 89). Na konci tohoto klíče Raclavský uvádí: na str. 262 neplatí „a“ (existuje jen čtení b), na str. 266 rovněž neplatí „a“ (existuje jen čtení b), na str. 273 pak neplatí „2.ab), 3.ab)“.

Na str. 262 přitom uvádí větu:

Lokace vraha Zoe je nalézána Xenii.

Navrhuje čtení a) takové, kdy vrah Zoe je Xenii znám, tedy (dodávám) Xenie uspěla při hledání jeho místa výskytu, a vrah Zoe se vyskytuje v supozici *de re*. Věta tedy má existenční presupozici (že vrah Zoe existuje). Nyní v této opravě Raclavský říká (pokud mu dobře rozumím), že toto čtení *neexistuje*. Zjevně existuje, vždyť jsme je právě popsali, jen Raclavský neumí provést jeho adekvátní analýzu. Pro úplnost takovouto analýzu uvedu hned na tomto místě, její přesný smysl a technické nuance budou zřejmé po přečtení doplňující pasáže „Opět o hledání a nalézání“ na konci tohoto příspěvku (pro termín „lokace“ budu raději používat „místo výskytu“, i když Raclavský má pravdu, že ve speciálním slovníku tento výraz najdeme). Naše věta tedy říká, že:

Místo výskytu toho individua, které aktuálně hraje roli vraha Zoe, je nalézáno Xenii.

Typy: MV (místo výskytu něko) / $(\mu \iota)_{\tau\omega}$ V(rah něko) / $(\iota)_{\tau\omega}$ Zoe / ι , Xenie / ι , Nal(ézat místo výskytu) / $(o \iota \mu_{\tau\omega})_{\tau\omega}$ $m \rightarrow \mu_{\tau\omega} x \rightarrow \iota$.

Syntéza:

$\lambda\omega\lambda t [\lambda m [{}^0\text{Nal}_{\omega t} {}^0\text{Xenie } m] {}^2[{}^0\text{Sub} [{}^0\text{Tr} [{}^0\text{Vr}_{\omega t} {}^0\text{Zoe}]] {}^0x {}^0[\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{MV}_{\omega t} x]]]$

Tedy: Místo výskytu (m) aktuálního skutečného vraha Zoe ($[{}^0\text{Vr}_{\omega t} {}^0\text{Zoe}]$) má tu vlastnost, že je nalézáno Xenii. Funkce *Sub*/ $({}^*1^*1^*1^*)$ ¹ zde operuje na konstrukci místa výskytu $[\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{MV}_{\omega t} x]]$ tak, že do ní substituuje za proměnnou x trivializaci (pomocí funkce *Tr*/ $({}^*1)$ – která vrací trivializaci svého argumentu) toho individua, které aktuálně hraje roli vraha Zoe. V takových w, t , kde vrah neexistuje, je v -nevlastní konstrukce $[{}^0\text{Vr}_{\omega t} {}^0\text{Zoe}]$, a tedy je v -nevlastní i kompozice $[{}^0\text{Tr} [{}^0\text{Vr}_{\omega t} {}^0\text{Zoe}]]$ a funkce *Sub* neobdrží argument, tedy rovněž selže (což je přesně tak, jak tomu má být). V těch w, t , kde vrah existuje, v -konstruuje $[{}^0\text{Vr}_{\omega t} {}^0\text{Zoe}]$ to individuum, které roli hraje, nechť je to Y . Pak je výsledkem substituce *konstrukce* místa výskytu tohoto Y : $[\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{MV}_{\omega t} {}^0Y]]$. Xenie však nemá vztah ke *konstrukci* tohoto místa výskytu, ale k místu samotnému. Proto musí ještě následovat specifikace *provedení* této konstrukce, což je právě double exekuce ${}^2[\dots]$. Navržená konstrukce tedy konstruuje přesně tu propozici, která je označena naší větou, zachycuje její pravdivostní podmínky, a je proto korektní.

Podobně čtení věty *Lokace nosorožce je nalézána Russellem* typu „a)“ na str. 266 existuje, a je možno je analyzovat obdobně, pomocí stejné techniky, jak bylo uvedeno výše. Problémem je zde však neurčitost výrazu „lokace nosorožce“, jehož rozbor jsem provedla v předchozích kritických připomínkách. Opakuji však znovu a na tom trvám, že Raclavského řešení pomocí singularizátoru „the“ je *chybné*.

Totéž platí pro str. 273 – *Lokace (aktuálního skutečného) vraha Zoe není nalézána Xenii*. Takovéto čtení má smysl, existuje, a jeho analýza je analogická té konstrukci, kterou jsem uvedla výše.

K problému použití *selekční funkce* jsem se rovněž vyjádřila dostatečným způsobem již ve svých kritických připomínkách (Duží 2006). Její použití tak, jak je

¹ Poprvé je zmíněna funkce *Sub* Tichým v (1988, str. 75).

navrhl Raclavský, není slučitelné s koncepcí TIL, je chybné, a na tom žádný eufemismus nic nespraví. Nakonec to Raclavský sám uznává. Nic na tom nezmění ani to, že selekční funkce byla uvažována Raclavským jako „random“ funkce, neboť pak v analýze chybí argument, který by tuto „randomizaci“ zajišťoval. Proto nechápu a nepřijímám Raclavského vyjádření, že „Duží kritizuje moje analýzy se selekční funkcí z mého hlediska chybným způsobem ...“.

Je sice sympatické, že Raclavský se pokusil o (jak sám říká) iniciační pojetí práce s neurčitými deskripcemi s „the“, ovšem méně sympatické je to, že svůj návrh považuje za nadále obhajitelný. V tomto bodě zjevně mou kritiku nepochopil. Nešlo o to, že bych jej „atakovala na základě textů, které vyjdou až v budoucnu“, jak Raclavský tvrdí. Návrh řešení jsem uvedla jen pro úplnost. Jelikož jsem se k tomu vyjádřila ve svém předchozím článku dostatečně jasně, nebudu čtenáře unavovat opakovaným vysvětlováním, proč je Raclavského analýza chybná. Neobstojí ani jeho dodatečné vysvětlení, že „universum takovýchto objektů je lokální, omezené“. Omezené či lokální universum je neslučitelné s koncepcí TIL, jak je jistě Raclavskému známo. Snad jen pro ilustraci zopakují stručně jeden z mnoha podobných Raclavského příkladů (viz Raclavský 2005a, str. 157, pominu zjevný překlep, místo „X“ zde asi mělo být „R“):

Russell nalézá (the) nosorožce.

Typy: $\text{Nal}(\acute{\text{e}}\text{z}\text{t} - \text{kdo}) / (\text{o } \iota \iota_{\tau\omega})_{\tau\omega}$, $\text{Russell} / \iota$, $\text{No}(\text{sorožec}) / (\text{o}\iota)_{\tau\omega}$, $\text{the} / (\iota(\text{o}\iota))$ – singularizátor, tj. funkce, která (dle Raclavského) třídě individuí přiřadí individuum. Tato funkce, pokud má být funkcí, se nemůže chovat jinak než tak, že pouze *jednoprokové třídě* přiřadí její prvek, jinak je *nedefinována*.

$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}_{\iota\omega} {}^0\text{Russell} [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{the } {}^0\text{No}_{w't'}]]]$.

Raclavský říká, že $[\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{the } {}^0\text{No}_{w't'}]]$ konstruuje individuový úřad, a v tom má pravdu. Jaký úřad však konstruuje? Ve všech světémizích w , t , ve kterých je populace nosorožců *jiná než jednoproková*, se jedná o úřad *neobsazený, prázdný*. Russell tedy dle této analýzy nemůže ve svém hledání nosorožců uspět v žádném světě a čase takovém, kde se náhodou vyskytne více než jeden nosorožec. Tedy výše uvedená věta nemůže být v takovém světě (včetně aktuálního) pravdivá, což je jistě absurdní. Proto výše uvedená analýza není korektní, konstruuje jinou propozici než je ta, která je větou označena, nezachycuje pravdivostní podmínky věty.

Dále Raclavský uvádí, že podobně bychom analyzovali větu *Russell nalézá jednorožce*. Tato věta opravdu nemůže být za daných okolností pravdivá, ovšem to možná Raclavský nezamýšlel říct. V jeho podání se zdá, jako by se nalézání nosorožců nijak nelišilo od nalézání jednorožců. Zřejmě jeho podivná „všemocná funkce the“ nějaké individuum prázdné třídě jednorožců přiřadí a Russell uspěje.

Klíč k opravě 2) (Raclavský 2006, str. 92). Tato oprava se zřejmě týká toho, že Raclavský uznal, že použití selekční funkce je neudržitelné. Navržená oprava je přijatelná, jen nerozumím tomu, proč má být „JE“ opraveno na „NO“ ve druhé

a třetí konstrukci na str. 109, když se zde jedná o nosorožce a „JE“ není použito, a nerozumím pokynu k opravě v závorce: „(a ve všech postranních komentářích, že pojem vlastnosti je v supozici *de re*)“ . Na straně 109 je uváděno *správně*, že pojem μ -úřadu i vlastnosti jsou v supozici *de dicto*.

Dále Raclavský uvádí, že si má čtenář analogicky opravit konstrukce v Raclavský (2005a) na str. 156 a 161. Ano, na těchto stranách jsou uváděny chybné analýzy pomocí selekční funkce, ale není zde žádná „HleSM“, proto nevím, co tím Raclavský myslel. Také nevím, co znamená „DI“.

Dále udává Raclavský pokyn k opravě textu v Nalézání II (2005b): „Podobně nechť čtenář postupuje na str. 267 – 268 a 275 – 276“.

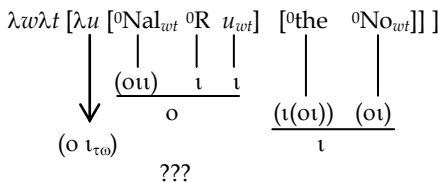
Na straně 267 je první konstrukce chybná z důvodu použití „the“. Druhá „konstrukce“ je typově chybný term, který žádnou konstrukci nekóduje, ve třetí konstrukci zřejmě vypadl existenční kvantifikátor, čtvrtá konstrukce je chybná z důvodu použití „the“, pátá „konstrukce“ je typově chybný term, který žádnou konstrukci nekóduje, a teprve šestá konstrukce zde obsahuje selekční funkci. Na str. 268 je první term se selekční funkcí typově chybný (nekóduje konstrukci). Podobně na str. 275 jsou první dva termy typově chybné, nekódují konstrukce, čtvrtý term je sice typově v pořádku, ale tato konstrukce je chybná z důvodu použití „the“, pátá a šestá konstrukce jsou chybné z důvodu použití selekční funkce. Proto mě „klíč k opravě“ těchto stran neuspokojil a považuji je nadále za neopravené.

Klíč k opravě 3) (Raclavský 2006, str. 92, 93). Místo opravy mi zde Raclavský vytýká, že jsem formulovala své tvrzení, že neprováděl typovou kontrolu, příliš silně a že jsem měla uvést „jestli prováděl typovou kontrolu, tak ji prováděl chybně“. Vstřícně a milosrdně jsem v této větce předpokládala lepší variantu, že Raclavský prostě typovou kontrolu opominul. Omlouvám se čtenáři a opravuji: Pokud Raclavský prováděl typovou kontrolu, pak ji prováděl *opakovaně* chybně, a to i v těchto *errata* (po mém upozornění): V konstrukcích pasív nejde o chybné uzávorkování, ale jím uváděné termy nevyhovují ani po navržené opravě typové kontrole, jak jsem uvedla již ve svých prvních kritických připomínkách. Elementární znalost typovaného λ -kalkulu (a případně β -pravidla) stačí k ověření této skutečnosti (průměrně zdatný logik k tomu nepotřebuje žádný automatický „parser“). Jedná se o tuto systematickou chybu: Jestliže zapíšeme konstrukci λ -abstrakce tak, že abstrahujeme přes proměnnou typu $\alpha_{\tau_{ov}}$ pak konstruujeme funkci, jejíž argument je typu $\alpha_{\tau_{ov}}$ a nelze ji aplikovat na objekt typu α . Musí tedy být aplikována na objekt typu $\alpha_{\tau_{ov}}$. Pro ilustraci této opakované chyby uvedu pouze jeden příklad (ze str. 267, vynechám horní indexy u Nal, neboť jejich použití neovlivňuje tuto chybu. Další výskyty této chyby jsou vyjmenovány v Duží (2006)):

$$\lambda w \lambda t [\lambda u [{}^0\text{Nal}_{wt} {}^0\text{R } u_{wt}] [\lambda w \lambda t [{}^0\text{the } {}^0\text{No}_{wt}]]_{wt}]$$

Typy: $u \rightarrow \iota_{\tau_{ov}} \text{Nal} / (o \iota)_{\tau_{ov}} \text{R} / \iota, \text{the} / (\iota(o))_{\tau_{ov}}, \text{No} / (o)_{\tau_{ov}}$

Provedeme nejprve β_i -redukcii, a pak typovou kontrolu:

Nyní je snad již každému zřejmé, že množinu individuových úřadů, tj. objekt typu $(o \iota_{\tau_0})$, nelze aplikovat na individuum, tj. objekt typu ι .

Klíč k opravě 4) (Raclavský 2006, str. 93 – 98). Je zde uvedena formální úprava pravidel o postulátovém nalézání. K jejich platnosti se vyjádřím v závěrečné pasáži „Opět o hledání (a nalézání)“. Rozhodně se však ohrazuji proti Raclavského tvrzení, že „vztah individua k jinému individu (či k nějakému místu), o kterém mluví referuje prostřednictvím deskripce v supozici *de re*, opakovaně činí Duží potíž pochopit“. Tyto triviality jsem sama Raclavskému kdysi vysvětlovala. Další poněkud přinejmenším nevhodné výtky na mou adresu, obsažené v této pasáži, nebudu komentovat, svědčí pouze o tom, že Raclavský opravdu nepochopil obsah mé kritiky.

Klíč k opravě 5) (Raclavský 2006, str. 99). Navržená oprava – tj. použití typu ι (individuů) namísto navržené zkratky μ , může být v některých případech vhodným zpřesněním, ale není podstatná. Zavedli jsme μ pouze jako zkratku pro blíže neurčený typ místa (výskytu). A toto místo může být sice určeno vztahem k jinému individu, o kterém víme, kde se nachází, avšak ne vždy. Např. hledáme-li pozici lodi na moři, pak ji určíme právě nějakým číselným údajem ve zvoleném souřadnicovém systému, a pod.

Ačkoliv si Raclavský zakládá na řádném citování, nedopustil se pouze jednoho prohřešku oproti korektní citaci, a to opominutí citace Tichého. Za závažnější prohřešek považuji jím uvedenou citaci vlastního díla, a to bez uvedení toho, kde údajně vyjde ono dílo:

RACLAVSKÝ, J. (2005d): Duží's Theory of *de Dicto* and *de Re*: A Critical Reappraisal, *vyjde*.

Zajímalo by mne, *kde* tento článek vyšel. Nemohu tedy reagovat na Raclavského tvrzení, že má definice existenční presupozice je chybná (viz Raclavský 2006, poznámka pod čarou 25, str. 87). Toto tvrzení „dokládá“ pouze odkazem na Raclavský (2005d), tj. na článek který údajně vyjde (v nejménovaném časopise?).

Nyní se vrátím k Raclavského odstavci „Formální chyby“, Raclavský (2006, str. 86 – 89).

Raclavský říká, že chyb se dopustil proto, že přebíral výsledky mé práce. K tomu bych ráda poznamenala jen toto: Za prvé, nepopírám, že má práce na problému výskytu výrazu a potažmo jeho významu v supozici *de dicto* – *de re* prošla určitým vývojem. V roce 2000 a 2001 jsem publikovala v *Organonu F* dva články, kde jsem se dopustila stejné chyby, kterou kritizuji u Raclavského, a to „vtažení *de re* konstrukce do *de dicto* kontextu“ při analýze věty, která má exis-

tenční presupozici (viz Duží 2000, 2001a). Ovšem hned v následujícím čísle *Organonu F* jsem na tuto chybu upozornila a opravila ji (viz Duží 2001b). Dále jsem již v dalších statích, uváděných Raclavským, tuto chybu neopakovala. V Duží (2004) na str. 20, 21 je dokázána věta, která varuje před touto chybou. Cituji:

Claim: *The accurate analysis of a de re attitude of the form X believes of the F that he/she/it has the property Prop is the non-reduced construction (DR), but the reduced (DR β) is not correct, for it is not equivalent to the former.*

Následuje důkaz tohoto tvrzení a vysvětlení, proč analýza typu (DR β) nespĺňuje existenční presupozici analyzované věty, a není tedy korektní. Myslím, že aplikace na pojmové postoje je již triviální záležitostí, navíc, v Duží (2001b) je toto provedeno a předchozí verze mého článku Duží (2004) byla k dispozici již od roku 2001 jako výzkumná zpráva na mé web stránce. Proto nezbývá než říct, že Raclavský prostě nečetl mé články dostatečně pozorně. To, že přejímal výsledky mých prací v dané problematice je v pořádku. Avšak je škoda, že v tak rozsáhlé studii² tyto výsledky podstatně nerozšířil a přejal je chybně, ačkoliv jsem jej na uvedenou chybu a mnohé jiné upozorňovala osobně i v korespondenci.

Dále upozorňuje Raclavský na to, že jsem v případě *de re* postoje analyzovala *pasivum* a ne *aktivum*, a „podle Duží *pasivum* a *aktivum* nejsou ekvivalentní (Duží 2003. s. 251)“. Nezbývá než opět konstatovat, že nereferuje o mém článku přesně. Ve zmiňovaném odstavci říkám pouze to, že zatímco věta v *aktivu* může být obvykle čtena jak způsobem *de dicto* tak *de re*, přičemž přirozenější je v *aktivu de dicto* čtení, kdežto v *pasivu de re* čtení, v *pasivu* je u propozičních postojů možné pouze *de re* čtení. V tomto smyslu byla míněna má poznámka o (ne)ekvivalenci vět v *pasivu* a *aktivu*: Týká se různých možností čtení. Z tohoto nijak nelyne, že věta vyjadřující pojmový postoj *de re* v *aktivu* není ekvivalentní větě v *pasivu*. Elementární jazykový cit nám říká, že právě naopak, věta v *pasivu*, která je ekvivalentní větě v *aktivu*, u pojmových postojů v případě *de re* objasňuje způsob, jak je věta míněna.

Jelikož Raclavský výsledky mých prací zkreslil a přejal chybně, a zjevně nepochopil smysl mé výtky o „vtažení *de re* konstrukce do *de dicto* kontextu“ (nechci mu podsouvat, že tyto práce nečetl dostatečně pozorně, i když se to nabízí), požádám čtenáře o trpělivost a znovu tuto problematiku rozvedu. Navíc pak uvedu nové řešení jednoho případu hledání, a to hledání místa výskytu osoby, ke které je referováno způsobem *de re*.

² Mimochodem, Raclavského výtka, že má čeština je nesprávná již v samotném názvu (viz Raclavský 2006, poznámka pod čarou 22, str. 86) je nepochopitelná: Cožpak studie nemůže sestávat ze tří statí?

Opět o hledání (a nalézání)

(Problém vtažení konstrukce v supozici *de re do de dicto* kontextu)

Uvažme větu:

(A) Karel hledá starostu Dunedinu.

(Raclavský používá větu *Xenie hledá vraha Zoe*.)

Tato věta má (přinejmenším) tři možná čtení:

- a) Karel zjišťuje, *kdo* je starostou Dunedinu. Při tomto čtení může být věta (A) pravdivá, i kdyby žádný starosta Dunedinu neexistoval, např. v případě, že starosta zrovna rezignoval a nový nebyl dosud zvolen. Navíc, pokud starosta existuje a tento úřad zastává právě pan Turner, nelze na základě tohoto čtení věty odvodit, že Karel hledá pana Turnera, tedy že zjišťuje, kdo je pan Turner. Zjevně tedy je v tomto případě výraz „starosta Dunedinu“ užit v supozici *de dicto*.
- b) Karel zjišťuje, *kde* se nachází (současný, aktuální) starosta Dunedinu. Přitom Karel *ví*, *kdo* je oním starostou. Při tomto čtení může být věta (A) pravdivá či nepravdivá pouze v případě, že starosta Dunedinu existuje, věta má existenční presupozici. Pokud by náhodou starosta Dunedinu neexistoval, tedy nikdo by úřad starosty Dunedinu nezastával, věta nemá žádnou pravdivostní hodnotu. Kdyby totiž byla (při neexistenci starosty) pravdivá, pak by Karel zjišťoval, kde se nachází to individuum, o kterém ví, že právě zastává úřad starosty Dunedinu. Tedy by musel starosta existovat, což je spor. Podobně, kdyby byla nepravdivá, pak by Karel sice nezjišťoval, kde se nachází to individuum, o kterém ví, že zastává úřad starosty Dunedinu, nicméně by opět vyplývalo, že starosta existuje.

Tedy věta má existenční presupozici: Nutnou podmínkou toho, aby věta byla (při tomto čtení) výrokem, tedy mohla být pravdivá či nepravdivá, je existence starosty Dunedinu. Navíc, pokud starosta Dunedinu existuje a tento úřad zastává např. pan Turner, pak identita pana Turnera je Karlovi známa a z věty vyplývá, že Karel pouze zjišťuje, kde se tato osoba nachází.

Jsou tedy splněny oba principy *de re* (a to princip existenční presupozice a princip substituovatelnosti *salva veritate* koreferenčních výrazů), a proto je výraz „starosta Dunedinu“ v tomto případě užit v supozici *de re*.

- c) „Hybridní čtení“: Karel zjišťuje, *kdo* je starostou Dunedinu a *kde* se nachází. Zde je situace obdobná případu ad a). Věta (A) může být pravdivá i v případě, že starosta Dunedinu neexistuje. Karlovi prostě tato skutečnost není známa a vyvíjí snahu zjistit, kdo zastává úřad starosty a kde se toto individuum nachází. Tedy výraz „starosta Dunedinu“ je užit v supozici *de dicto*.

Analyzujme nyní postupně všechny tři případy. Budu je označovat jako věty (Aa), (Ab) a (Ac).

Ad a) – případ *de dicto* je jednoduchý. Karel má vztah k úřadu starosty, zjišťuje, kdo tu roli hraje (pokud vůbec někdo):

Typy: $Hl^d(edat - de dicto, „kdo“)/(o \iota \iota_{\tau_0})_{\tau_0}$ $St(arosta \text{ něčeho})/(\iota)_{\tau_0}$ $Dun(e-din)/\iota^3$.

Syntéza:

(Aa') $\lambda\omega\lambda t [{}^0Hl^d_{wt} {}^0Karel [\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]]$.

Konstrukce (pojem starosty Dunedinu) $[\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]$ je užita v supozici *de dicto*, což je v souladu s tím, že je významem výrazu „starosta Dunedin“, který je ve větě (Aa) užit v supozici *de dicto*.

Ve svém úsilí může Karel uspět či neuspět. V prvním případě bude pravdivá věta

(Ba) *Karel našel starostu Dunedinu,*

ve druhém případě (neúspěchu) pak bude pravdivá věta

(Ca) *Karel nenašel starostu Dunedinu.*

Stále má však vztah k individuovému úřadu starosty Dunedinu – SD/ι_{τ_0} , který je konstruován konstrukcí $[\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]$. Tedy ani věta (Ba), ani (Ca) *nemají existenční presupozici*, což je důležité zejména pro případ *nenalezení*. Vždyť neúspěch v hledání mohl nastat i proto, že starosta právě náhodou neexistoval. Kdyby byl výraz „starosta Dunedinu“ užit ve větách (Ba) a (Ca) v supozici *de re*, pak by věta (Ca) nemohla být v případě neexistence starosty pravdivá, což odporuje intuici.

Typy: $Nal^d(ézt - dicto, „kdo“)/(o \iota \iota_{\tau_0})_{\tau_0}$ $St(arosta \text{ něčeho})/(\iota)_{\tau_0}$ $Dun(e-din)/\iota$.

Syntéza:

(Ba') $\lambda\omega\lambda t [{}^0Nal^d_{wt} {}^0Karel [\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]]$,

(Ca') $\lambda\omega\lambda t \neg [{}^0Nal^d_{wt} {}^0Karel [\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]]$.

Avšak znovu opakují, že Raclavský nemá pravdu v tom, když tvrdí, že „při tomto druhu nalézání nevznikají *existenční závazky* na instanci nalezeného úřadu“ (Raclavský 2005a, str. 154). Úspěch v hledání, tedy nalezení, může nastat pouze v případě, kdy starosta existuje. Tedy věta (Ba) sice nemá *existenční presupozici*, ale *vyplyvá z ní*, že starosta existuje, což je existenční závazek.

Navic, pokud Karel v hledání uspěl, tedy našel starostu, pak zjistil, kdo starostou je, kdo tento úřad zastává. Nabyl tedy jistého vztahu obeznámenosti k tomuto individuu. Raclavský tento vztah nazývá v (2005a, str. 158) „postulátové nalezení“.⁴ Myslím, že adekvátnějším vyjádřením tohoto vztahu je hovořit

³ Pro jednoduchost zde budu považovat město Dunedin za entitu typu ι , ačkoliv striktně vzato by to měl být spíše typ individuového úřadu. Vždyť Dunedin neexistoval vždy a není nutné, aby existoval právě nyní. Přitom individua existují triviálně, jsou nám dána *a priori*.

⁴ Tedy Raclavský sám o několik stran dále využívá *existenční závazek*, který vzniká při tomto druhu nalézání. Avšak v údajně platných inferencích na téže straně používá pro oba typy „nalezení“ stejný výraz „nalézá“.

o tom, že Karel v případě úspěchu v hledání nyní *ví, kdo je starostou Dunedinu*. Z věty (Ba) tedy vyplývá věta (Da):

(Da) *Karel ví, kdo je starostou Dunedinu.*

Pokud náhodou starosta Dunedinu je zároveň třeba mistrem světa v hlavičkování, Karel nemusí mít o této skutečnosti ani tušení. Nic na tom nezmění to, že, jak říká Raclavský, „inference probíhá na straně mluvčího“. O takovéto trivialitě snad nemusí Raclavský nikoho přesvědčovat. Uveďme pro úplnost modifikaci Raclavského údajně korektní inference z (2005a, str. 158):

Xenie hledá vraha Zoe.

Xenie nalézá vraha Zoe.

Vrah Zoe je prezident Zimbabwe.

∴ *Xenie nalézá prezidenta Zimbabwe.*

Jak tedy vypadá situace? Xenie zjistila, kdo hraje roli vraha Zoe. O této osobě přitom nemusí vědět nic více než znát její identitu, např. jméno, a právě to, že hraje roli vraha Zoe. Pokud bude mluvčí o této situaci referovat výše uvedeným způsobem, pak posluchače či čtenáře dokonale zmate! Zřejmě se udiveně zeptá – „jak, jakým způsobem našla Xenie prezidenta Zimbabwe, copak ona jej hledala?“ A Raclavský odpoví: „Ne, přeci postulátově!“ Budete po takovémto vysvětlení moudřejší? Zřejmě se zeptáte „A co to znamená – postulátově?“ Načež Raclavský odpoví – „no přeci hledala vraha Zoe a našla jej, a ten je náhodou prezidentem Zimbabwe“. Takže se zeptáte: „Tedy Xenie ví, kdo je prezidentem Zimbabwe?“ A Raclavský odpoví – „Ne, proč“?

Myslím, že tento „humorný“ dialog stačí na dokreslení toho, proč jsem vyslovila vážnou pochybnost o platnosti Raclavského inferenčního postulátového pravidla PN3 i po opravě chyby v jeho zápise. Raclavský tedy „postuloval“, že Xenie našla prezidenta Zimbabwe. K tomu nám ještě podává Raclavský v (2005a, str. 160) toto „vysvětlení“: Věta *Xenie nalézá Yannise (či vraha Zoe)* je víceznačná. Z této věty totiž nepoznáme, zda jde o nalezení náhodné či postulátové. O „postulátovém nalezení“ jsem vyslovila výše uvedené pochybnosti. Zvídavý čtenář se však možná ještě podiví nad tím, jakým způsobem lze *náhodně nalézt* (bez předchozího hledání) nějakou *osobu*? Pokud Karel např. potká pana Turnera, pak jistě neřekneme, že jej našel (pokud jej nehledal).

Jediné, co lze dle mého názoru za dané situace korektně odvodit, je to, že Xenie ví, kdo je vrahem Zoe, tedy zná jeho identitu, neboť přesně toto zjišťovala a ve svém úsilí uspěla. Omezený rozsah tohoto příspěvku mi nedovoluje zde analyzovat výraz „*vědět, kdo*“, avšak je zřejmé, že v tomto případě sice platí princip existenční presupozice, avšak neplatí princip substituovatelnosti *salva veritate* koreferenčních výrazů.

Ad c). Jelikož případ b), tj. *de re*, je nejsložitější, zmíním se nejprve krátce o „hybridním“ čtení věty (A), tedy o situaci, kdy Karel zjišťuje *kdo je starostou a kde se nachází*. Raclavský má pravdu v tom, že jsem v Duží (2003, str. 254) analyzovala konstrukci (7'') tuto situaci a přitom komentář, který analýze předchá-

zel, navozoval dojem že *Charles* zjišťuje pouze to, *kde* se nachází hledaný vrah. Předpokládala jsem tehdy, že je možné, že *Charles* při vykonávání aktivity hledání nemusí s *jistotou vědět* ani to, *kdo* je oním vrahem a že je tedy jistější nepředpokládat existenci vraha.

Adekvátní analýzou tohoto čtení (Ac) by tedy mohla být konstrukce:

Typy: $HI^h(edat - de dicto, „kdo a kde“)/(o \iota \iota_{\tau\omega})_{\tau\omega}$ $St(arosta \text{ něčeho})/(u)_{\tau\omega}$
 $Dun(edin)/\iota$, MV (Místo výskytu někoho)/ $(\mu)_{\tau\omega}$ $Zj(išř'ovat \text{ místo výskytu někoho})/(o \iota \mu_{\tau\omega})_{\tau\omega} y \rightarrow \iota$.

(Ac') $\lambda\omega\lambda t [{}^0HI^h_{wt} {}^0Karel [\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]] =$
 $\lambda\omega\lambda t [{}^0Zj_{wt} {}^0Karel \lambda\omega\lambda t [{}^0MV_{wt} [\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]_{wt}]]$.

V konstrukci (Ac') je tedy výskyt konstrukce místa výskytu starosty Dunedinu, tj. $\lambda\omega\lambda t [{}^0MV_{wt} [\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]_{wt}$ včetně její podkonstrukce $[\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]$ v supozici *de dicto*. Podobně jako v případě *de dicto* čtení (Aa) nyní může Karel ve svém úsilí uspět či neuspět. Pak je pravdivá či nepravdivá věta:

Karel našel starostu Dunedinu

$\lambda\omega\lambda t [{}^0Na_{wt} {}^0Karel \lambda\omega\lambda t [{}^0MV_{wt} [\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]_{wt}]]$.

v tom smyslu, že zjistil či nezjistil, kdo je oním starostou a kde se vyskytuje.

Ad b) – případ *de re* je složitější.

Při tomto čtení (Ab) předpokládáme, že Karel ví, kdo zastává úřad starosty Dunedinu, zjišťuje pouze, kde se tato osoba nachází. Je to analogické hledání jako např. ve větě „Karel hledá Dášu“, přičemž identita Dáši je Karlovi zjevně dobře známa. Karel má tedy vztah k tomu individuu, které zastává úřad starosty, a můžeme jednoduše analyzovat takto:

Typy: $HI^r(edat - de re, „kde“)/(o \iota \iota)_{\tau\omega}$

Syntéza: $\lambda\omega\lambda t [{}^0HI^r_{wt} {}^0Karel [\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]_{wt}]$

Konstrukce (pojmem starostu Dunedinu) $[\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]$ je užita v supozici *de re*, což je v souladu s tím, jak je věta (Ab) míněna. Ovšem, bylo by žádoucí tuto analýzu zjemnit, neboť, když už Karel ví, kdo je starostou, tak co zjišťuje, co hledá? František Gahér ve svém článku (2002) a také Duží v (2003) navrhli rozvinout Tichého náznak: „hledá místo, kde se starosta nachází“. Tedy *de re* čtení (Ab) můžeme ekvivalentně explikovat takto:

Ex1: *Karel zjišťuje o starostovi Dunedinu to, kde se (on) nachází (tedy jeho místo výskytu).*

Neboli

Ex2: *Starosta Dunedinu má tu vlastnost, že Karel zjišťuje jeho místo výskytu.*

Místo výskytu (někoho) MV je empirická funkce typu $(\mu \iota)_{\tau\omega}$ kde 'μ' je označení typu entity „místo“ (např. množina bodů – souřadnic relativně ke středu zeměkoule). Místo výskytu starosty Dunedinu (MVS) je pak μ -úřad, tedy $MVS/\mu_{\tau\omega}$. Konstrukce tohoto μ -úřadu musí být užita *de dicto*, neboť právě k tomuto úřadu má Karel vztah, ne k jeho hodnotě v daném světamihu *w*, *t*. Kdyby

se Karel zrovna nacházel na tom místě, kde se starosta vyskytuje, ale nevěděl o tom, že tam starosta je, bylo by ono místo pro něj zcela irrelevantní.

Výraz a pojem starosty Dunedinu je však užít v supozici *de re*, Karel ví, kdo je starostou a tedy starosta existuje. Ovšem, jak jsme již vysvětlili, v takové situaci (stavu světa w , t), kdy by starosta neexistoval, nemá věta prostě pravdivostní hodnotu, neboť z její pravdivosti či nepravdivosti by vyplývala existence starosty, což je spor. Kdyby tedy náhodou během Karlova pátrání byl např. onen starosta zbaven funkce, nebo umřel, pak věta (Ab) *nemá* v takovém světamihiu pravdivostní hodnotu, je zde existenční presupozice.

Typy: MV(Místo výskytu něčeho)/(μ ι) $_{\tau_{ow}}$ MVS/ $\mu_{\tau_{ow}}$ (μ -úřad), Zj(išťovat místo výskytu něčeho)/(\circ ι $\mu_{\tau_{ow}}$) $_{\tau_{ow}}$ $y \rightarrow \iota$.

Pro syntézu máme dvě možnosti. První odpovídá v podstatě explikaci Ex1, druhá explikaci Ex2. Jelikož případ Ex1 je vlastně případ anaforického odkazu, jehož řešení chci nově uvést, rozebereme nejprve případ Ex2, což je řešení, které jsem použila v Duží (2003)⁵.

Je sice pravda, že v tomto případě jsem analyzovala pasivní variantu věty, avšak Raclavský (2006, str. 86, poznámka pod čarou 21) tvrdí, že, „při pohledu na Dužíino (sic!) tvrzení, že a passive variant of (7): (7*) „The murderer of X is looked for by Charles.“, kde (7) je „Charles is seeking the murderer of X“, by i člověka jen základně znalého anglické gramatiky (korektním pasívem je totiž „The murderer of X is sought by Charles“) vedlo – domnívám se – k označení právě Duží jakožto toho, kdo „hrubě porušuje jazykovou intuici i gramatiku“. Myslím, že člověk jen základně znalý anglické gramatiky ví, že správným tvarem slovesa „seek“ je „sought“. Navíc, v (7*) jsem úmyslně použila výraz „looked for“, abych zdůraznila, že jde o případ, kdy je vrah pana X Charlesovi znám: V tomto případě by anglický mluvčí opravdu užil spíše výrazu „looked for“ než „sought“.

Syntéza dle Ex2:

Zkonstruujeme nejprve vlastnost HK/(\circ ι) $_{\tau_{ow}}$ individua y „být hledán Karlem (ve smyslu kde se y nachází)“, tj. vlastnost, že „Karel zjišťuje místo výskytu y “:

HK: $\lambda w \lambda t [\lambda y [{}^0Zj_{wt} {}^0Karel [\lambda w \lambda t [{}^0MV_{wt} y]]]]$.

Dle Ex2 má vlastnost HK (současný) starosta Dunedinu, tedy:

$\lambda w \lambda t [{}^0Hl_{wt} {}^0Karel [\lambda w \lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]_{wt}] = \lambda w \lambda t [{}^0HK_{wt} [\lambda w \lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]_{wt}]$.

Po dosažení příslušné konstrukce vlastnosti za primitivní pojem 0HK obdržíme:

$\lambda w \lambda t [[[\lambda w \lambda t [\lambda y [{}^0Zj_{wt} {}^0Karel [\lambda w \lambda t [{}^0MV_{wt} y]]]]]_{wt} [\lambda w \lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]_{wt}]$,

neboli po provedení β_1 -redukce

(Ab)₂ $\lambda w \lambda t [\lambda y [{}^0Zj_{wt} {}^0Karel [\lambda w \lambda t [{}^0MV_{wt} y]]] [\lambda w \lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]_{wt}]$.

Konstrukce $[\lambda w \lambda t [{}^0MV_{wt} y]]$, která v -konstruuje μ -úřad „jeho místo výskytu“, je užita *de dicto*, konstrukce $[\lambda w \lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]$ (pojem starosty Dunedinu) je užita

⁵ Viz str. 255, analýza věty (7*), resp. str. 251 pro případ věty přací.

v supozici *de re* (v souladu s tím, jak je věta (Ab) míněna): V takovém světamihu w, t , kdy starosta Dunedinu neexistuje, konstrukce $[\lambda w \lambda t [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]_{wt}$ selže, tj. je v -nevlastní, a tedy je v -nevlastní celá kompozice

$[\lambda y [{}^0\text{Z}_{j_{wt}} {}^0\text{Karel} [\lambda w \lambda t [{}^0\text{MV}_{wt} y]]] [\lambda w \lambda t [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]_{wt}]$,

což znamená, že konstruovaná propozice nemá pravdivostní hodnotu. Konstrukce (Ab)₂ tedy splňuje požadavek *existenční presupozice* naší věty (Ab), a je adekvátní, korektní analýzou tohoto čtení.

Pozorný čtenář by se nyní mohl zeptat, proč neprovedeme další β -redukcí konstrukce (Ab)₂, tedy substituci konstrukce $[\lambda w \lambda t [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]_{wt}$ v -konstruující individuum zastávající úřad starosty (resp. β -redukované konstrukce $[{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]$) za proměnnou y . Odpověď je zdánlivě jednoduchá: Protože by došlo ke kolizi proměnných, substituce by nebyla korektní. Ovšem na to může čtenář namítnout, že je to pouze technický problém, který lze snadno odstranit přejmenováním proměnných. Pokusme se tedy tuto β -redukcí korektně provést:

$(\text{Ab})_2^* \lambda w \lambda t [{}^0\text{Z}_{j_{wt}} {}^0\text{Karel} [\lambda w^* \lambda t^* [{}^0\text{MV}_{w^* t^*} [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{St}_{w' t'} {}^0\text{Dun}]]_{wt}]]]$.

Vtáhli jsme nyní *de re* výskyt konstrukce $[\lambda w \lambda t [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]$ do *de dicto* kontextu konstrukce místa výskytu $[\lambda w^* \lambda t^* [{}^0\text{MV}_{w^* t^*} \dots]]$. Formálně a zdánlivě je vše v pořádku. Avšak v článku Duží (2001b, str. 410) jsem poprvé ukázala, že takováto konstrukce *není ekvivalentní* konstrukci (Ab)₂. Navíc jsem, jak již bylo řečeno, v Duží (2004, str. 20, 21) a (2003b, str. 72, 73) toto tvrzení výslovně uvedla jako samostatnou větu a dokázala. Opětovně jsem na to upozorňovala v Duží (2003) a v osobní korespondenci s Raclavským.

Proč tomu tak je, co je s touto konstrukcí v „nepořádku“? Problémem je to, že tato konstrukce konstruuje *totální* propozici, která má pravdivostní hodnotu i v případě, že starosta Dunedinu neexistuje. V těch světamizích w, t , kdy starosta existuje, má tato propozice stejné hodnoty jako propozice, konstruovaná konstrukcí (Ab)₂. Avšak v takovém w, t , kde starosta neexistuje, sice konstrukce $[\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{St}_{w' t'} {}^0\text{Dun}]]_{wt}$ selže, tedy je v -nevlastní, avšak konstrukce místa výskytu, tj. $[\lambda w^* \lambda t^* [{}^0\text{MV}_{w^* t^*} [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]]$ *není* v -nevlastní, nýbrž v -konstruuje degenerovaný μ -úřad „místo výskytu neexistujícího starosty“, který nevrací v žádném w^*, t^* hodnotu, je v každém w^*, t^* neobsazen. Tedy analýza (Ab)₂^{*} *nerespektuje* (na rozdíl od (Ab)₂) existenční presupozici věty (Ab), není adekvátní, korektní analýzou věty (Ab).

Bohužel, Raclavský pro toto čtení typu (Ab) používal v (2004, 2005a) důsledně právě takovouto analýzu typu (Ab)₂^{*}. Jeho zdůvodnění, že přejímal výsledky Duží a že žádnou β -redukcí neprováděl, neobstojí. Svědčí jen o tom, že přejal mé výsledky chybně, ignoroval podstatné a dokázané tvrzení. Rovněž je z jeho poznámek zřejmé, že nepochopil smysl přejmenování proměnných.

Nyní však vyvstávají dvě otázky:

1. Analýza *jaké* věty je konstrukce (Ab)₂^{*}? Umíme ji vůbec v přirozeném jazyce přečíst?

2. Jaký je výskyt konstrukce $[\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{St}_{w't'} {}^0\text{Dun}]]$ v $(\text{Ab})_2^*$? Jedná se o *de dicto* výskyt či o *de re* výskyt?

V článku Duží (2004) jsem nazvala tento výskyt výskytem v supozici *de re* (což zřejmě Raclavského zmatlo – zejména když ignoroval ihned následující a dokázanou větu o neadekvátnosti této konstrukce pro *de re* čtení *věty* typu (Ab) z důvodu nerespektování existenční presupozice). Vedlo mě k tomu to, že konstrukce je podrobena intensionálnímu sestupu vzhledem ke (vnější) perspektivě mluvčího w, t . Neboli, pravdivostní hodnota propozice konstruované konstrukcí $(\text{Ab})_2^*$ závisí na hodnotě úřadu konstruovaného konstrukcí $[\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{St}_{w't'} {}^0\text{Dun}]]$.

Pokusme se výše uvedené otázky rozebrat obecněji. Máme tedy konstrukci KP nějaké propozice $P/o_{\tau_{\omega}}$ ve které je užitá jako podkonstrukce konstrukce $U \rightarrow \tau_{\tau_{\omega}}$. Jaká jsou kritéria pro užití konstrukce U (v KP) v supozici *de re*? Mohli bychom zvažovat v podstatě tři kritéria:

- Hodnota konstruované propozice P v daném w, t závisí na hodnotě úřadu U konstruovaného konstrukcí U v *tomtéž* w, t .
- Existenční presupozice: Aby propozice P měla ve w, t pravdivostní hodnotu, konstrukce U nesmí ve w, t selhat, nesmí být *v*-nevlastní. (Výjimkou proti tomuto principu jsou samozřejmě tvrzení o existenci.)
- Substituční test *salva veritate*: Věta (a tedy konstruovaná propozice P) nezmění pravdivostní hodnotu (ve w, t), dosadíme-li za U_{wt} konstrukci *v*-koreferenční, tedy např. konstrukci ${}^0\text{Turner}$, pokud platí, že $U_{wt} = {}^0\text{Turner}$.

Jak se chová konstrukce $(\text{Ab})_2^*$ vzhledem ke kritériím a), b), c)? Evidentně nesplňuje kritérium ad b). Co se týká kritéria a), je toto kritérium formulováno poněkud vágně. Pokus o zpřesnění jsem provedla v roce 2001 ve své technické zprávě, jejíž upravená verze vyšla jako Duží (2004), kde jsem v podstatě řekla, že rozhodující pro splnění tohoto kritéria je intensionální sestup U *vzhledem k perspektivě mluvčího* w, t , tj. kompozice U_{wt} . Otázkou je, zda hodnota konstruované propozice P závisí na hodnotě U_{wt} v *každém* w, t , nebo jen v *některých* w, t . V případě konstrukce $(\text{Ab})_2^*$ hodnota propozice P závisí na hodnotě tohoto úřadu v těch w, t , ve kterých je úřad *obsazen*. Není-li však úřad obsazen, pak by propozice P neměla mít pravdivostní hodnotu (dle principu kompozicionality), ale ona má!

Tyto úvahy by mohly vést k závěru, že pokud nejsou splněna *všchna* tři kritéria a), b), c), jedná se o výskyt *de dicto*. Pokud by Raclavský provedl takovýto rozbor a navrhl příslušnou úpravu, uvítala bych to. To se však nestalo.

Situace však není tak jednoduchá, a já si stále ještě nejsem jista, zda by tato úprava byla tím nejlepším řešením problému konstrukce typu $(\text{Ab})_2^*$. Pozorný čtenář by mohl nyní namítnout, že Karel může být natolik pošetilý, že bude hledat, *kde* se nachází starosta Dunedinu, ačkoliv my víme, že starosta Dunedinu neexistuje. V tom případě však nelze užít ani jednu z explikací Ex1 či Ex2. Jedná se o naprosto odlišné čtení věty (A), než je čtení (Ab), které jsme právě popsali, a tuto možnost Raclavský neuvažuje. Výslovně uvádí, že „Xenie i policie ví, kdo

je vrahem Zoe“ a používá zde Hledání^L, o kterém tvrdí, že je to takové hledání, kdy je existence hledaného objektu zaručena.

(Raclavský zřejmě vůbec nepostřehl, že v jeho analýzách neodpovídá supozice výrazu supozici jeho konstrukce, a že tedy jeho analýza nesplňuje požadavek existenční presupozice věty jím uváděné. Odtud asi pramení jeho – nijak nedoložená (!) poznámka, že „Dužíina (sic!) definice principu existenční presupozice je ve skutečnosti chybná.)

Dostáváme tedy další možnost d), jak číst větu (A):

Ex3: *Karel zjišťuje o aktuálně neexistujícím starostovi Dunedinu to, kde se právě nachází.*

Neboli, použijeme-li Raclavského obrat „lokace“:

(Ad) *Karel zjišťuje lokaci aktuálně neexistujícího starosty Dunedinu.*

V tomto případě věta samozřejmě nemá existenční presupozici: Může být pravdivá či nepravdivá, i když starosta neexistuje. Přitom je věta (Ad) míněna opravdu tak, že výraz „starosta Dunedinu“, a tedy konstrukce $[\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{St}_{w't'} {}^0\text{Dun}]]$, má být užit jako „pointer“ na to individuum, které zastává ve w , t (stavu světa, ve kterém mluvčí vyhodnocuje pravdivostní hodnotu věty (Ad) – tj. *v perspektivě mluvčího*) úřad starosty, i když žádné takové individuum tuto roli ve w , t nehraje. Zdá se, že právě tento případ „pošetilého hledání“ by mohl být zachycen problematickou konstrukcí (Ab)₂*:

(Ab)₂* $\lambda w \lambda t [{}^0\text{Z}_{wt} {}^0\text{Karel} [\lambda w^* \lambda t^* [{}^0\text{MV}_{w^*t^*} [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{St}_{w't'} {}^0\text{Dun}]]_{wt}]]]$.

Otázku, jak nazvat výskyt konstrukce $[\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{St}_{w't'} {}^0\text{Dun}]]$ v (Ab)₂*, tedy zda je užitá v supozici *de re* nebo *de dicto*, ponechám raději otevřenou. Důležité je to, zda je adekvátní analýzou věty (Ab), což jsem dokázala, že není, a to, že by mohla být zřejmě adekvátní analýzou pošetilého hledání (Ad).

Pro dokončení analýzy *de re* věty (Ab), tedy věty s existenční presupozicí, kdy Karel ví, kdo je starostou Dunedinu a pouze zjišťuje, kde se tato osoba nachází, zbývá provést analýzu explikace Ex1, neboť jsme zatím provedli pouze analýzu ekvivalentní pasivní varianty.

Ex1: *Karel zjišťuje o starostovi Dunedinu to, kde se (on - zmíněný starosta Dunedinu) nachází (tedy jeho místo výskytu).*

Tuto větu jsem ve svém prvním článku (2003) o hledání a nalézání přímo neanalyzovala. Je zde totiž anaforický odkaz „on“, a analýzu vět s anaforickým odkazem jsem začala provádět teprve až v roce 2004. Nebudu se zde pouštět do podrobného výkladu filosofie řešení problému anafory, neboť tento závěrečný příspěvek do diskuse by byl neúměrně dlouhý. Podrobnosti lze nalézt v Duží (2006a).

Výraz „kde se **on** nachází“ má neúplný význam v tom smyslu, že sám o sobě neoznačuje v libovolném stavu světa w , t místo výskytu daného individua (μ -úřad), označuje je pouze v závislosti na (zhruba řečeno – pragmatickém či jazykovém) kontextu. V situaci, kdy se zeptáme „kde se *on* nachází?“ a ukážeme při-

tom na pana Turnera, se ptáme na místo výskytu pana Turnera, a *pragmatickým významem* tohoto výrazu *v dané situaci promluvy* je konstrukce $\lambda\omega\lambda t$ [${}^0MV_{wt}$ 0 Turner]. Skutečným významem tohoto výrazu je však *otevřená konstrukce* $\lambda\omega\lambda t$ [${}^0MV_{wt} y$], kde $y \rightarrow t$ je významem zájmena „on“. Je-li tento výraz užit v kontextu jazykovém, plní zájmeno „on“ funkci anaforického odkazu, ovšem význam výrazu se nezmění: je jím tažá otevřená konstrukce.

Věta Ex1 má však význam úplný, a to v tom smyslu, že v kterémkoli stavu světa lze vyhodnotit její pravdivostní podmínky, označuje tedy propozici bez toho, že by čekala na „zúplnění kontextem“. Jejím významem musí být proto konstrukce propozice, a to konstrukce uzavřená. Jak k tomuto zúplnění dojde? Dle mého názoru je ve větě Ex1 vyjádřena instrukce na provedení sémantického předzpracování dané věty na základě významu antecedentu, ke kterému „on“ odkazuje: *zmíněný* (aktuální) starosta Dunedinu. Proto musí být součástí významu (tj. konstrukce, která je analýzou věty Ex2) specifikace procedury, která toto předzpracování (tj. substituci toho individua, které aktuálně zastává úřad starosty, za proměnnou y) provádí.

K řešení tohoto problému jsem navrhla použít již zmíněnou funkci *Sub*/ $(*_1*_1*_1*_1)$, která operuje na konstrukcích takto: Je-li aplikována na konstrukce C_1, C_2, C_3 , pak vrací jako hodnotu konstrukci C , která vznikne korektní substitucí konstrukce C_1 za konstrukci C_2 do C_3 .

UVědomme si však, že nemůžeme jednoduše substituovat „syntakticky“ *de re* výskyt konstrukce $[\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]_{wt} v$ -konstruuující to (nespecifikované) individuum, které zastává úřad starosty, za proměnnou y do konstrukce $[\lambda\omega\lambda t [{}^0MV_{wt} y]]$. Výsledkem by byla konstrukce:

$$\lambda\omega\lambda t [{}^0Zj_{wt} {}^0Karel {}^2[{}^0Sub [\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]_{wt} {}^0y {}^0[\lambda\omega\lambda t [{}^0MV_{wt} y]]]].$$

(Význam double exekuce ${}^2[...]$ bude vysvětlen níže.) Tato konstrukce je však ekvivalentní konstrukci (Ac'), tj.

$$\lambda\omega\lambda t [{}^0Zj_{wt} {}^0Karel [\lambda\omega\lambda t [{}^0MV_{wt} [\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]_{wt}]]],$$

což je význam věty *Karel zjišťuje, kdo je starostou Dunedinu a kde se nachází*. Došlo by ke vtažení *de re* výskytu konstrukce $[\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]$ do *de dicto* kontextu konstrukce $[\lambda\omega\lambda t [{}^0MV_{wt} y]]$ takovým způsobem, že výskyt pojmu starosty $[\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]$ by byl *de dicto* a výsledná analýza by nerespektovala existenční presupozici naší věty (Ab) při explikaci Ex1.

Potřebujeme tedy provést substituci *extense* (hodnoty individuového úřadu w, t) do intensionálního *de dicto* kontextu. Je přitom nutno provést substituci takovým způsobem, aby byla zachována existenční presupozice. Jde o způsob, který programátoři znají jako předání parametru hodnotou. Tedy tak, že se konstrukce $[\lambda\omega\lambda t [{}^0St_{wt} {}^0Dun]]_{wt}$ nejprve provede, a teprve když neselže, pak konstrukce toho individua, které je takto konstruováno, je substituována do intensionálního kontextu $[\lambda\omega\lambda t [{}^0MV_{wt} y]]$. K tomu účelu použijeme navíc funkci *Tr*/ $(*_1 t)$, která vrací trivializaci svého argumentu. Výsledkem bude analýza explikace Ex1:

$$\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{Hl}_{wt} {}^0\text{Karel} [\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]_{wt}] =$$

$$(\text{Ab})_1 \lambda\omega\lambda t [{}^0\text{Z}_{wt} {}^0\text{Karel} {}^2[{}^0\text{Sub} [{}^0\text{Tr} [\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]_{wt}] {}^0y {}^0[\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{MV}_{wt} y]]]].$$

Jelikož je tato konstrukce poněkud složitější, rozebereme ji podrobně. Především se zamysleme nad tím, co konstruuje konstituent konstrukce $(\text{Ab})_1$, a to substituce

$$(\text{S}) \quad [{}^0\text{Sub} [{}^0\text{Tr} [\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]_{wt}] {}^0y {}^0[\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{MV}_{wt} y]].$$

Konstrukce (S) upraví konstrukci $[\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{MV}_{wt} y]]$ takto: V těch w, t , ve kterých starosta Dunedinu neexistuje, konstituent $[\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]_{wt}$ selže, je v -nevlastní. Dle principu kompozicionality selže i konstituent $[{}^0\text{Tr} [\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]_{wt}]$, a funkci Sub není dodán argument, na kterém má operovat, proto rovněž selže (je v -nevlastní). Tedy (S) je v -nevlastní.

Na druhé straně v těch w, t , ve kterých starosta Dunedinu existuje, konstituent $[\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]_{wt}$ v -konstruuje to individuum, které zastává úřad starosty. Necht' je to např. pan Turner. Dále $[{}^0\text{Tr} [\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]_{wt}]$ vrátí jako argument pro funkci Sub trivializaci tohoto individua a provedení funkce Sub dosadí tuto trivializaci za proměnnou y do konstrukce $[\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{MV}_{wt} y]]$. Výsledkem je konstrukce místa výskytu toho individua (tedy μ -úřadu), které zastává aktuálně úřad starosty Dunedinu, např. tedy $\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{MV}_{wt} {}^0\text{Turner}]$.

Karel však nemá vztah ke konstrukci μ -úřadu, ale přímo k tomuto μ -úřadu. Proto je nutno použít *double exekuci*, která je definována takto: Je-li C konstrukce řádu $n + 1$, která v -konstruuje konstrukci C' řádu n , a C' v -konstruuje entitu X , pak *double exekuce* 2C v -konstruuje to, co je v -konstruováno C' , tedy X . Jinak *double exekuce* 2C selže, je v -nevlastní. V našem případě je (S) konstrukce řádu 2, která je buď v -nevlastní nebo v -konstruuje konstrukci řádu 1, např. konstrukci $\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{MV}_{wt} {}^0\text{Turner}]$. *Double exekuce* konstrukce (S) tedy konstruuje příslušný μ -úřad, ke kterému má Karel vztah, což je specifikováno v $(\text{Ab})_1$.

Na závěr provedeme typovou kontrolu:

$$\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{Z}_{wt} {}^0\text{Karel} {}^2[{}^0\text{Sub} [{}^0\text{Tr} [\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{St}_{wt} {}^0\text{Dun}]]_{wt}] {}^0y {}^0[\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{MV}_{wt} y]]]]$$

			(*) t	t				
			(*) (*) (*) (*)	*		*	*	
			* ₁ (→ μ _{tω})					
	(0t μ _{tω})	t	μ _{tω}					
	o							
o _{tω}								

Všimněme si ještě, že konstrukce $(\text{Ab})_1$ je uzavřená, neboť anaforická proměnná y je zde o -vázaná trivializací. Konstrukce úřadu starosty Dunedinu je užitá v supozici *de re*, naproti tomu konstrukce *jeho* místa výskytu v supozici *de dicto*. V případě neexistence starosty konstruuje $(\text{Ab})_1$ propozici, jejíž pravdivostní hodnota je nedefinována, zachovává tedy existenční presupozici. Konstrukce $(\text{Ab})_1$ je proto korektní, adekvátní analýzou věty (Ab) při explikaci Ex1.

Závěr

Na margo Raclavského kritiky musím závěrem s politováním konstatovat, že některé své výhrady k mým výsledkům vůbec nijak nedoložil, a jiné jsou výsledkem nepozorného čtení a nepochopení mých prací k dané problematice. Při čtení Raclavského odpovědi jsem se nemohla zbavit dojmu, že je „šitá horkou jehlou“ a vedena úsilím omluvit své chyby chybami někoho jiného, tj. hlavně údajnými chybami mými, což nemohu akceptovat. Domnívám se, že by bylo pro všechny a především pro něj samotného užitečnější, kdyby se pečlivěji zamyslel nad svými chybami, a opravdu je opravil. Takto musím s politováním konstatovat, že na mnoha svých výhradách nadále trvám.

*Katedra informatiky FEI
VŠB-technická universita Ostrava
17. listopadu 15
708 00 Ostrava-Poruba*

LITERATURA

- DUŽÍ, M. (2000): De re vs. de dicto. *Organon F VII*, č. 4, 365 – 378.
- DUŽÍ, M. (2001a): Homonymie, *de dicto/de re* a význam. *Organon F VIII*, č. 3, 235 – 251.
- DUŽÍ, M. (2001b): Znovu o homonymii, *de re/de dicto* a významu. *Organon F VIII*, č. 4, 409 – 411.
- DUŽÍ, M. (2003): Notional Attitudes (On Wishing, Seeking and Finding). *Organon F X*, č. 3, 237 – 260.
- DUŽÍ, M. (2003b): Do we have to deal with partiality? *Miscellanea Logica V*, Karolinum Praha, 45 – 76. Retrievable from:
<http://logica.ff.cuni.cz/newpages/papers/misclogV.pdf#duzi.partiality>.
- DUŽÍ, M. (2004): Intensional Logic and the Irreducible Contrast between *de dicto* and *de re*. *ProFil 5*, č. 1, 1 – 34. Retrievable from:
http://profil.muni.cz/01_2004/duzi_de_dicto_de_re.pdf.
- DUŽÍ, M. (2006): Kritické připomínky ke studii Jiřího Raclavského o hledání a nalézání. *Organon F XIII*, č.1, 62 – 73.
- DUŽÍ, M. (2006a): Anafora a význam. In: Zouhar, M. (ed.): *Jazyk z pohledu sémantiky, pragmatiky a filozofie vedy*. Iris, Bratislava, 99 – 136.
- DUŽÍ, M. – MATERNA, P. (2005): Parmenides Principle. *Philosophia*, May 2005, č. 32, 155 – 180.
- GAHÉR, F. (2002): Anafora a pojmové postoje. In: Gálíková S. (ed.): *Filozofia Ludwiga Wittgensteina*. Veda, Bratislava, 130 – 155.
- RACLAVSKÝ, J. (2004): Hledání jako pojmový postoj. In: Zouhar, M. (ed.): *Používání, interpretácia a význam jazykových výrazov*. Veda, Bratislava, 90 – 119.
- RACLAVSKÝ, J. (2005a): Nalézání jako pojmový postoj (I). *Organon F XII*, č. 2, 141 – 167.
- RACLAVSKÝ, J. (2005b): Nalézání jako pojmový postoj (II). *Organon F XII*, č. 3, 260 – 277.
- RACLAVSKÝ (2006): Znovu o hledání a nalézání. *Organon F XIII*, č.1, 74 – 95.
- TICHÝ, P. (1988): *The Foundations of Frege's Logic*. De Gruyter, Berlin.